

Bättre scenkonst med framförhållning

Behovet av långsiktiga kulturbidrag

2021-07-01

Innehåll

Om rapporten	3
Bakgrund	3
Coronakrisen synliggör bristen på långsiktighet	4
Kultursamverkansmodellens styrkor och svagheter	5
Finansieringen måste ta hänsyn till kulturens breda uppdrag	6
Slutsats och förslag	7

Långsiktiga satsningar och kontinuerliga anslag är viktigt för scenkonstens framtid. Tillförlitliga, träffsäkra och förutsägbara modeller för fördelning av offentliga kulturmedel blir alltmer aktuellt inför scenkonstens återstart. Krisen har synliggjort kulturens ekosystem, vad gäller den osäkerhet som präglar fördelningen av kulturmedel.

Ovissheten kring framtida bidrag och brist på kontinuitet är faktorer som försvårar för konstnärliga verksamheter att planera långsiktigt. Scenkonsten behöver framförhållning och bidragsgivningen måste anpassas efter dessa förutsättningar.

Om rapporten

Svensk Scenkonst har inför denna rapport gått igenom regionernas kulturbudgetar för 2021. Syftet har varit att särskilja hur mycket regionala bidrag som når dels kulturen i stort, dels scenkonsten specifikt, för att därefter kunna utvärdera och reflektera kring nuvarande system för fördelning av kulturmedel.

Pandemins effekter på scenkonsten har varit allvarliga och krisen kommer få långtgående konsekvenser för Sveriges scenkonstverksamheter och arrangörer. Förlorade biljettintäkter och förändrade rutiner påverkar efterfrågan på scenkonst och möjligheterna till att planera för en återstart. En tidigare undersökning utförd av Svensk Scenkonst visade att över 12 000 föreställningar ställdes in under 2020.¹ Nästan hälften av alla tillfrågade verksamheter räknar med ett intäktsbortfall på över 40 procent år 2021 i relation till ett vanligt år.²

Regionala och statliga medel är och kommer fortsatt vara en viktig del för många arrangörers överlevnad. Vilken typ av medel och hur verksamheter får ta del av dessa är därmed av betydande vikt för att säkerställa en fortsatt livskraftig bransch.

Bakgrund

År 2011 infördes kultursamverkansmodellen, som brukar beskrivas som en av de större nationella kulturpolitiska reformerna under 2000-talet. Syftet med modellen är att ge utrymme för regionala variationer och därmed ge regionerna ökat självbestämmande kring prioriteringar och förutsättningar.³

Kultursamverkansmodellen innebär kortfattat att regionerna beslutar hur statliga medel ska fördelas. Staten ger villkor för dessa bidrag och modellen regleras i lag och

¹ Svensk Scenkonst, *Säker återstart för scenkonsten*. Februari 2021.

https://www.svenskscenkonst.se/media/5054/saeker-aterstart-foer-scenkonsten_final.pdf

² Svensk Scenkonst, *Scenkonsten, pandemin och framtiden*. April 2021.

<https://www.svenskscenkonst.se/media/5150/scenkonsten-pandemin-och-framtiden-final.pdf>

³ <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/>

förordning, vilket gör att den regionala kulturpolitiken blir nationell kulturpolitik.⁴ I dessa villkor ingår att varje region ska upprätta en kulturplan, som bestämmer inriktningen för regionens kulturverksamhet de närmsta åren baserat på nationella kulturpolitiska mål. Dessa kulturpolitiska mål ska därmed överensstämja med de föreskrifter som regering och stat meddelar.⁵ Kulturplanen arbetas fram i dialog med kommuner, civilsamhälle och kulturskapare i länet och är en viktig del i den statliga styrningen av regional kulturpolitik. Kulturrådet har i uppdrag av regeringen att följa upp att varje region använder tilldelade medel på det sätt som beskrivs i kulturplanen.⁶

Coronakrisen synliggör bristen på långsiktighet

Inom scenkonsten planerar många arrangörer sin verksamhet med flera års framförhållning. Scenkonsten har en lång produktionsprocess med olika tidskrävande delar i förarbetet, vilket gör att produktionstiden för en föreställning kan vara upp till 18 månader. Framförhållning och en tydlig tidshorisont är viktiga förutsättningar för att scenkonsten ska kunna bedriva en väl fungerande verksamhet.

Genomgången av regionernas kulturbudgetar visar att många regioner dels beslutar om anslag med relativt kort varsel, dels saknar framförhållning i hur bidragen ska se ut över tid. Detta beror i stor utsträckning på att många regioner beslutar om fördelning av regionala medel efter att man fått beslut om vilka statliga medel regionen får ta del av. För arrangörer som är beroende av offentliga bidrag innebär det en stor osäkerhet och bidrar till sämre förutsättningar för att bedriva en god verksamhet.

Det finns länder som arbetar med långsiktighet i fördelning av kulturmedel. Danmark har en mer långsiktig lösning med anslag som fördelas på en period av tre år.⁷

Inom vissa andra politikområden presenterar regeringen sina struktursatsningar för en flerårsperiod, samlat i en proposition. Exempelvis omfattar den fyraåriga forskningspolitiska propositionen såväl forskning och innovation som högre utbildning.⁸ En motsvarande proposition för kultursektorn, som beskriver satsningar över flera år, skulle kunna ge området en bättre framförhållning och samordning med utbildning och andra näraliggande politikområden.

Avsaknaden av långsiktiga strategier samt etablerade anslag och bidrag leder även till att scenkonstens utveckling stagnerar. Ett exempel är den digitala utvecklingen. För många arrangörer har förmedlingen av digital scenkonst varit den enda möjligheten att

⁴ Se Lag (2010:1919) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet innehåller bestämmelser i anslutning till lagen och reglerar den samverkansmodell som är en förutsättning för bidragsgivningen.

⁵ Lag (2010:1919) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. Förordning (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet innehåller bestämmelser i anslutning till lagen och reglerar den samverkansmodell som är en förutsättning för bidragsgivningen.

⁶ <https://www.kulturradet.se/i-fokus/kultursamverkansmodellen/om-kultursamverkansmodellen/>

⁷ Se Statens Konstfond i Danmarks fördelning 2020-2023

⁸ Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige. Prop.2020/21:60.

bedriva verksamhet under pandemin. Omställningen har gått fort och verksamheter som förmedlar digital scenkonst har därmed inte hunnit etablera strukturer och modeller för betalning. Av de som har anordnat digital scenkonst tog 84 procent inte betalt för denna.⁹ Om scenkonsten ska fortsätta utvecklas och kunna möta de förändrade rutiner och beteenden i samhället som pandemin gett upphov till krävs långsiktiga satsningar och finansiering av områden som digital infrastruktur.

Många verksamheter uppger att den snabba digitaliseringen lett till nya kostnader.¹⁰ Det har inte funnits resurser att utveckla scenkonsten digitalt. Exempelvis efterfrågade en respondent "utökade bidrag gällande merkostnader för streaming, inkluderat tekniska och sceniska lösningar". Även projektmedel och inköp av utrustning är nya kostnader som inte kan täckas upp.

Under pågående pandemi är digitala satsningar ett viktigt stöd för en fortsatt verksamhet. Branschen behöver därför ta tillvara de digitala initiativ som scenkonsten arbetat fram.

Coronapandemin har förstärkt den känsla av osäkerhet inför framtiden som många verksamheter upplever. Många kulturverksamheter är beroende av löpande regionala anslag, men budgetperioden sträcker sig aldrig mer än ett år.

Kultursamverkansmodellens styrkor och svagheter

När kultursamverkansmodellen infördes var dess syfte att öka det regionala självbestämmandet kring prioriteringar inom kulturen, och därmed ge utrymme för regionala variationer. Genom åren har dock röster höjts och kritik har riktats mot kultursamverkansmodellen. Debatten har delvis lyft kultursamverkansmodellens positiva effekter, men många menar på att förändringar måste genomföras.

I en uppföljning av kultursamverkansmodellen från 2015, genomförd av riksdagens kulturutskott, framkom det att en del aktörer anser att staten har dragit sig tillbaka och överfört delar av ansvaret till regionerna.¹¹ Många poängterar även att den statliga finansieringen inte har ökat i samma takt som den regionala och kommunala. Samtidigt upplevs den statliga styrningen som väldigt stark, till följd av uppföljningen av hur medel används och förordningen som reglerar modellen.¹²

Kulturutskottet konstaterade även att det fanns stora skillnader i kulturutbudet mellan olika län. En förklaring till skillnaden är regionernas ekonomiska förutsättningar, där ekonomiskt starka regioner har kunnat ge större bidrag medan regioner med sämre ekonomiska förutsättningar behövt prioritera andra verksamheter inom regionen.¹³

⁹ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst januari 2021

¹⁰ Medlemsenkät, Svensk Scenkonst januari 2021

¹¹ <https://www.riksdagen.se/globalassets/06.-utskotten--eu-namnden/kulturutskottet/kru-uppfoljning/sammanfattning-uppfoljning-av-kultursamverkansmodellen.pdf>

¹² <https://www.riksdagen.se/globalassets/06.-utskotten--eu-namnden/kulturutskottet/kru-uppfoljning/sammanfattning-uppfoljning-av-kultursamverkansmodellen.pdf>

¹³ <https://www.riksdagen.se/sv/utskotten-eu-namnden/kulturutskottet/alla-uppfoljningar/Uppfoljning-av-kultursamverkansmodellen/#:~:text=En%20grupp%20inom%20kulturutskottet%20har,till%20regional%20och%20lokal>

I ett inslag i Sveriges Radio från 2020 säger Robert Uitto, ordförande för Länsteatrarna i Sverige och regionråd i Jämtland-Härjedalen, att den ekonomiska ersättningen från kultursamverkansmodellen konstant urholkas.¹⁴ Därtill påpekar han att länsteatrar ofta blir satta i en svår ekonomisk situation, då de får för lite pengar dels från staten, dels från regionalt håll till följd av regionernas svåra ekonomi vad gäller sjukvården.

I rapporten "Hur bör kultursamverkansmodellen utvecklas?" (2019) från Sveriges Kommuner och Regioner diskuteras både positiva och negativa effekter av kultursamverkansmodellens införande. Underlaget bygger på intervjuer med 27 regionala och kommunala kulturpolitiker respektive kulturchefer, där fokus låg på bland annat relationen mellan nationella mål och regionala prioriteringar.¹⁵ Några positiva aspekter som lyfts är att kulturen blivit en viktigare del av regionens uppdrag och att regionerna har stärkt sin strategiska kapacitet inom kulturområdet.

Samtidigt påpekas det att tillgången på kultur inte har utjämnats. Antalet personer som tar del av kultur har heller inte ökat. En förklaring som ges är otillräckliga resurstillskott från staten och en personalintensiv bransch. Därtill menar man att en fortsatt stark statlig styrning och formerna för resursfördelning till regionerna är förklaringar till dessa tillkortakommanden.

En tydlig indikation på de regionala skillnaderna är sätten som regionerna redovisar fördelningen av budgetanslag. Struktur och utformning av kulturnämnder, samt vilka typer av verksamheter som agerar i länet, påverkar utformningen av detaljbudgetar och hur offentliga anslag och bidrag fördelas. Det gör att det i vissa fall är svårt att särskilja vilken typ av medel och hur stor andel som når verksamheterna vilket även gör det svårare att se vilka konkreta skillnader som finns mellan regionerna.

Finansieringen måste ta hänsyn till kulturens breda uppdrag

Finansieringen av kultur och scenkonst påverkas av den statliga modellen för uppräkningsmodell som används rakt av över hela landet. Modellen förutsätter en löpande effektivisering, men går inte att direkt applicera på kulturen. I praktiken ställer det krav på arrangörer inom scenkonsten att minska personalintensiva produktioner. Det blir tydligt att modellen inte ger utrymme för kulturens förutsättningar, behov och funktion.

Konstnärlig produktion har i takt med samhällets ekonomiska utveckling och ökade lönekostnader blivit dyrare. Eftersom andra delar av ekonomin utvecklar och förbättrar sin produktivitet ökar exempelvis lönekostnader, samtidigt som kulturproduktion i princip inte kan effektiviseras. Att sätta upp en teaterföreställning kräver åtminstone lika mycket kompetens och kraft som på Shakespeares tid, men kostnader för exempelvis utrustning, hyra och löner ser annorlunda ut år 2021 jämfört med 1500-talets slut.

[%20kulturverksamhet.&text=Kultursamverkansmodellen%20beslutades%20av%20riksdagen%20%C3%A5r.1%20%C3%A4n%20utom%20Stockholms%20%C3%A4n%20med.](#)

¹⁴ <https://sverigesradio.se/artikel/7401152>

¹⁵ <https://webbutik.skr.se/bilder/artiklar/pdf/7585-746-6.pdf?issuusi=ignore>

Kraven på löpande effektivisering leder i sin tur till att allt fler verksamheter blir beroende av offentlig finansiering.

Kultur bidrar i hög grad till samhällsekonomin och driver konsumtion genom att stärka Sveriges attraktionskraft. Dessutom har kulturevenemang stor betydelse för regional tillväxt och turism, då besök till scenkonstföreställningar bidrar till lokalt näringsliv genom exempelvis restaurangbesök och hotellövernattningar. Kulturen kan däremot inte bara mätas i ekonomiska termer och många scenkonstverksamheter kan inte alltid leva på marknadens villkor. Samhällsnyttan finns till stor del i kulturens egenvärde.

Kulturens betydelse finns i själva konsten som produceras, i den kreativa processen och i upplevelsen för publiken. Samhället är beroende av ett kreativt, öppet och kulturellt klimat och kulturens förmåga att förmedla berättelser, händelser, erfarenheter, tankar och känslor stärker möjligheterna för människor att se och förstå världen på andra sätt.

Slutsats och förslag

Coronapandemin har synliggjort de osäkerheter som finns i nuvarande modell för fördelning av statliga och regionala bidrag. Budgetperioder präglade av kort framförhållning och stort ekonomiskt ansvar för regionerna bidrar till ökade skillnader mellan regionala kulturutbud. För att säkra återstarten och en långsiktighet för Sveriges kulturverksamheter behövs tydliga och stabila åtgärder under en längre tid.

Svensk Scenkonst föreslår därför följande:

- **En kulturproposition för att säkerställa långsiktiga satsningar och inriktningen för kulturpolitiken under en tre till femårsperiod.** Kultursektorn skulle behöva samma långsiktiga förutsättningar som ges i den forskningspolitiska propositionen. Det skulle också möjliggöra för samordnade insatser med andra politikområden, exempelvis utbildning. Propositionen bör tydliggöra särskilda satsningar på kulturens infrastruktur som planeras under en tre till femårsperiod. Sådana satsningar skulle kunna handla om digitalisering, kompetensförsörjning och hållbar utveckling. Fokus bör ligga på medel som regional och lokala nivå kan ta del av för att säkerställa en stark kulturell infrastruktur i hela landet.
- **Etablerade bidrag och anslag under en längre tid.** Bindande överenskommelser om bidrag för en tre till femårsperiod skulle skapa förutsättningar för en långsiktig planering. Scenkonsten har ett långt planeringsbehov och offentliga bidrag måste anpassas efter verksamheternas förutsättningar. Arrangörer och producenter i Sverige har drabbats svårt ekonomiskt av pandemin. Långsiktiga bidrag är ett enkelt sätt att minska

osäkerheten och oron inför framtiden samt underlätta planeringen för en återstart.

- **Utveckla en ny pris- och löneomräkningsmodell som kompenserar för verkliga kostnadsökningar.** Personalintensiva branscher som kulturen har svårt att effektivisera sin verksamhet på ett motsvarande sätt som exempelvis tillverkningsindustrin. Ska kulturen fortsätta ha produktion i dagens omfattning behövs en ny bidragsmodell som tar hänsyn till detta. Staten bör utveckla en pris- och löneomräkningsmodell för kulturbudgeten som tar hänsyn till verkliga kostnadsökningar.